

Історія України та українських козаків (продовження)

Й. Х. Енгель

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

Випуск 3. – Харків: Майдан, 2001. – С. 229-250.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4–87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

© Східний інститут українознавства імені Ковальських

© Автор статті

© Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

© Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Сама назва «Україна» дає нам відправну точку, від якої ми повинні відштовхуватися при дослідженні української історії. В той час, коли російські князі правили в Києві, ця територія перебувала під скіпетром Великого князя Київського, а окремі її частини, наприклад, Переяслав, були підпорядковані удільним князям. Зрозуміло, що цей відтинок часу не може нас тут цікавити; разом зі стародавньою міфологічною історією і історією переселення народів цієї країни він повинен відноситися до російської історії. Але коли Литва підкорила собі Велике князівство Київське, воно стало зовнішньою литовською прикордонною провінцією, стіною між Литвою і кочовими татарськими ордами; про нього говорили, що воно розташоване на кордоні (рубежі, межі, границі) — окраїні, звідси виникла назва, і з цього часу починається історія країни, що одержала цю назву. Ця історія поділяється, і поділяється досить природно — залежно від того, під чийм пануванням перебувала [Україна] — на три великі частини.

I. Україна під владою литовців: від битви на річці Ірпінь (цю битву литовські хроністи відносять до 1320 р.), у результаті якої Гедимін поклав кінець Київсько-руському князівському престолу, до 1569 р., або до повного об'єднання Литви з Польщею. Цей відтинок часу поділяється на два підперіоди:

а) до виникнення терміна «козаки» (1320-1516). У цей підперіод Україна підпорядковувалась частково — князям із роду Гедиміна, головним чином Омельковичам із Слущька, частково — намісникам Великих князів Віленських. Поряд із цим поступово виникли об'єднання вояків, котрі 1516 р. одержали назву «козаки»;

б) після виникнення назви «козаки» (1516-1569). У цей час литовці правили країною за допомогою намісників. Але козаки, у яких були свої ватажки, або гетьмани, здобули, особливо під проводом *Ланцькоронського* і *Дашкевича*, славні перемоги над татарами.

II. Україна під владою Польщі (1569-1654). У цю епоху козаки вияви-

* *Продовження. Початок див.: «Схід—Захід». — 1998. — Вип. 1; 1999. — Вип. 2.*

ли себе в двоїстому світлі;

а) козаки як ангели-охоронці Польщі (1569-1592). Цю роль вони відіграли після того, як були зорганізовані *Стефаном Баторієм* використовувалися проти татар і росіян;

б) козаки як бич, що карає поляків – їх володарів. Такими козаки стали перш за все через релігійні утиски, а також через давню політику жорстокого поводження з ними (1592-1654). До цього відрізка часу відноситься діяльність *Богдана Хмельницького* – месника за свій народ і його віру, котрий кінцем-кінцем кинувся в обійми росіян.

III. Україна, поділена між росіянами і поляками. *Козаки* з 1654 р. до новітнього часу перебували *під зверхністю росіян*. Правда, і тут можна встановити дві віхи, коли це панування слабшало:

а) відокремлення запорізьких козаків від українських козаків і зміна внаслідок цього верховного панування (1654-1730); козаки через їх хитання стали небезпечними для Російської держави, а *Мазепавиступив* як союзник Карла XII;

б) возз'єднання двох відгалуджень козацтва за гетьмана Данила Апостола (1730). Відміна старого й упорядкування нового козацького законодавства. Скасування Запорізької Січі указом 1775 р. Утворення трьох намісництв на місці колишньої України (1783).

ПЕРШИЙ ПЕРІОД.

Україна під владою литовців: від поразки руських князів на річці Ірпінь (1320) до об'єднання Литви з Польщею (1569).

ПЕРШИЙ ПІДПЕРІОД.

До виникнення найменування козаки (1320-1516).

§1. Гедимін – верховний владика України. Його намісник – князь Міндовг Гольшанський.

Після того, як *Гедимін*, новий геній диких, незначених литовців, сповнений мужності й загарбницьких планів, спочатку упокорив орденське рицарство в Ліфляндії, а потім під час зустрічі вбив володимирського князя Володимира, 1319 р. покарав вигнанням із Луцька луцького князя Лева (котрий під час війни Литви з німецькими рицарями приєднав до своїх володінь Дорогичин і Брест), захопив це місто (його

мешканці капітулювали), а потім перебув зиму в Бресті, то 1320 р. йому лишалось ще перемогти Станіслава – Великого князя Київського, який назвав себе одноосібним володарем Русі, а також князів Олега Переяславського й Романа Брянсько-Сіверського, а також зятя останнього – Лева. Гедимін спочатку *захопив Овруч і Житомир* (перше місто чинило опір, інше – здалось без опору). На відстані 6 миль від Києва зіткнувся він біля річки Ірпінь (Стрийковський називає її П'єрна) з князями, які об'єдналися, і були також підтримані татарами. Лише в ту мить вони зрозуміли, що Гедиміну потрібні не військові трофеї, а їхні землі. До цього вони вважали, що така думка не могла виникнути в голові жодного варвара – литовця. Гедимін вишикував своє військо правильним бойовим порядком. Вдало використавши свою жемайтійську піхоту, він атакував об'єднаних у коаліцію князів з флангу. А в руських, відповідно до їхньої тодішньої тактики, піхоти не було, а були лише рейтарі. Напад був настільки рішучим, що Лев і Олег загинули на бойовищі; а Станіслав і Роман утікли до Рязані. Наступного дня Гедимін уже почав штурм *Києва*, котрий, не отримавши ніякої допомоги від Рязані, хоробро боронився, але був змушений здатися. Зустрінутий там вороже, він [Гедимін] продовжив свій похід, і всі підкорялися його похідному жезлу, як чарівній паличці. *Білий городок [Bialogrodek], Слінопод [Slepowrot], Канів, Черкаси², Брянськ-Сіверський, Переяслав і вся територія до Путивля*, 16 миль південніше Києва, скорилася йому, частково зі страху, частково – з надією знайти в ньому нарешті рятівника, котрий звільнить руський народ від монгольського рабства. Щоб зміцнити останні настрої руських і здобути прихильність народу, започаткував він литовське Київське намісництво (і це географічне найменування було прилучено до назви міста) й призначив *намісником* Гольшанського князя Міндовга, свого родича, тому що підмітив у нього схильність до греко-християнської віри. Невдовзі після цього, 1321 р., Міндовг охрестився. Це сприяло тому, що кияни терпляче зносили зверхність їхніх васалів-литовців. Їм [киянам] і без того вже набридли князі з давнього роду Володимира. Їм здавалося, що кров цих князів стала в'ялою. Їм був потрібен володар, котрий мав свіжу, мужню силу й був здатний захистити їх від утисків татар. Станіслав, попри свої зусилля в Рязані, не міг знову відвоювати Києва через тривале ревниве суперництво руських князів. Окрім того, один із наймогутніших князів – князь Тверський Дмитро Михайлович – одружився з дочкою Гедиміна. Князь Рязанський, зять Станіслава, жив у постійному страхові перед нападом татар. І тому, коли Станіслав, позбавлений спадкових земель,

ніким не оплаканий, помер, його піддані були задоволені новим правлінням. Гедимін же, навпаки, повністю зберіг власницькі права на [захоплені] землі через свого намісника. Міндовг, котрий у битві на Ірпіні допоміг йому перемогти, був сином Гольша [Holcsha], родозасновника Гольшанських князів й онуком литовського князя Романа з легендарного роду Гіппоцентаврів [Hippocentaureur]. У містах з'явилися литовські гарнізони й коменданти, але для годиться зберігалася й колишня місцева влада.

На нещастя для України, саме в цей час *власне татари*, використавши суперечності монгольських ханів, *відділилися від Монгольської орди* й утворили власні державні утворення, що промишляли розбоем та грабінництвом. [До цих державних утворень] належали Кипчакська, Ногайська, Казанська, Астраханська, Поволзька й Кримська орди. Як кочовий народ, що потребує нових просторів, розселилися вони саме в той час, коли Гедимін зі своїм зятем Владиславом Локетekom [Lokieteck] бився з ліфляндськими й пруськими рицарями, на рівнинах по обидва береги Дніпра, які зараз відомі під назвою Дике поле, й просунулися на чудові подільські пасовища. Там вони остаточно витіснили окремі руські пастуші роди й побудували поселення, які очолили баскаки, або намісники. Водночас їхній хан Орантимур розбив у пустельних степах свою ставку [Hoflager] і змусив платити собі данину генуезькі міста-факторії Кафу, Херсон та інші – в Криму. *Гедимін* нічого не міг проти них вдіяти, оскільки він, за припущенням Стрийковського⁹⁾, загинув 1328 р., ставши жертвою нового винаходу – бомбарди.

§2. Ольгерд. Верховний правитель й визволитель України від татарського іга. Міндовг, його намісник (1328-1381).

Безхитрисні руські анали репрезентують нам *особу* гідного сина Гедиміна – *Ольгерда* – лаконічно, але прихильно. «Ольгерд, - мовиться там, - вирізнявся великим природним розумом, говорив багатьма мовами, зневажав безцільні забави, невтомно був зайнятий справами управління, не пив ні вина, ні пива, ні медовухи. Він завоював чималу територію, і славою й чеснотами перевищив усіх своїх предків і нащадків». Історія повністю підтвердила це возхвалення Ольгерда та його діянь. Якщо під час розподілу [спадку] він змушений був удовольнитися лише Крево й місцевістю, що простяглася до річки Березини; то невдовзі, уклавши союз зі своїм братом Кейстугом, князем Самогітським, він змусив свого

молодшого брата Явнута [Jawnut] задовольнитися мінським Заславом [Zaslaw], а *Вільно з великокнязівським престолом* – віддати Ольгердові. Потім, 1330 р., він скликав усіх [своїх] розз'єднаних братів і родичів у похід проти пруських рицарів і, завдячуючи війську чисельністю в 40 000 чоловік, змусив Магістра ордену Дітріха фон Альтенбурга запросити миру й поступитися частиною Самогітії. Потім, 1331 р., *повів він свою армію на Україну* в супроводі синів свого брата Коріята. Він уже просунувся через Канів і Черкаси впритул до Синіх вод, коли натрапив на татарське військо, поділене на три загони, на чолі з трьома полководцями з їхнього царського роду [Carzyki], а саме: Кутлубах [Kutlubach], Качибей [Kacibej] і Димітрій [Dumeitz]. Ольгерд вишикував свої війська з шести загонів півмісяцем – і до того ж так, що татари, які не звикли до такого бойового порядку, ніде не могли прорвати його. Литовці, навпаки, просочувалися в татарські шеренги, розз'єднували їх і так здобули повну перемогу, при цьому три їхні полководці полягли на бойовищі. Переможці захопили велику кількість татарської кінноти й кочових повозок і переслідували утікачів, у результаті чого одна частина татар повернула на Волгу, частина – до Криму, на перешийок, що називався Перскопом і, таким чином, звільнили всі землі навколо Тарговиці [Targowitz], Білої Церкви, Звенигорода, й від Путівля до витоків Дону. За свідченнями Михайла Литвина [Michailo Lithvanus]⁸, Ольгерд *просунувся вперед на Корсунь* [Korsun] і залишився тут; він був ще язичником і йому так сподобалося церковне опорядження та розкішні товари генуезьких купців, що він усі повозки, [наповнені] цими трофеями, узяв з собою до Києва. Для того, щоб забезпечити на майбутнє свої відвідини [цих місць], генуезці [часто] закликали [навіть] татар з Волги. Відходячи, він [Ольгерд] без значних зусиль розбив окремі розрізнені, без воєначальників, *Подільські орди* [Podolischen Norden] й гнав їх через Дністер на Перекоп і частково в район Силістрії [Silistria] до Чорного моря на територію Туреччини, де вони [татари] почали потім називатися Добрудзьськими татарами [Dobruzkischen Tataren]. За свідченнями Нарушевича, Ольгерд все-таки допустив, щоб *частина цих татар відкочувала* в пустельні поля по той бік Дніпра, щоб вони могли *воювати супроти німецьких правителів, руських і поляків*, при чому він утримував їх на Волзі, без усякого зв'язку з кипчакськими татарами.

Тим часом *Дмитро Семечка* [Demeter Semeczka], Великий князь Московський, також розбив ушент Мамаю темника, Кипчакського, або Волзького Великого хана, і звернув свій погляд на колишні руські кня-

зівства Вітебське, Полоцьке і Київське. 1333 р. він наказав через посланця вручити Ольгерду у Вільно — однією рукою — смолоскип і меч, другою — акт про передачу йому цих земель. Ольгерд заарештував це посольство, закликав усі литовські війська прибути про «попільну середу» до Вітебська і, оскільки мороз зберігав шляхи ще придатними для пересування, похід негайно почався. Він зробив привал у Можайську [Moshaisk], за 18 миль від Варшави, а потім відіслав назад до Москви посланця з палаючим гнотом, - із запевненням, [що] перш ніж цей гніт догорить, він уже буде стояти перед воротами Москви, щоб закрити Дмитру дорогу на Вільну. Литовські війська просувалися через Тверське князівство, з яким князь Ольгерд був у добрих стосунках, та так швидко, що посланець лише за декілька годин до нього самого прибув до столиці. Дмитро отримав звістку [про це] саме підчас нічного Великоднього молебну в церкві; а з настанням ранку й литовці вже розташувалися табором на Поклонній горі. Місто було переповнене людьми на честь свята Великодня; [у місті не було] ні фортечних укріплень, ні зброї. Унаслідок цього Дмитро запропонував [Ольгердові] вигідніші мирні умови. Ольгерд вимагав і отримав, з одного боку — річку Угру й з другого боку — Можайськ як кордон з Московією, а [також] дозвіл — на згадку про цю воєнну операцію — піднести литовського списа на Московському Кремлі^d.

Із цього часу татари й руські дали *Україні спокій*. Коли Любарг, брат Ольгерда й князь Волинський, був з поляками у сварці, то він послав до них «у гості» татарів із пустельних степів; так, наприклад, 1337 р. ці [татари], підбурювані, напевне, Любартом, тримали в облозі протягом 12 днів Люблін і відійшли лише тому, що гарматне ядро, [яким вистрелили] з міста, вбило їхнього царя [Carz]. 1334 р. князь Данило Острозький, син Василя Романовича, князя Галицького *, нацькував татар супроти поляків, які відібрали Галич й обмежили [володіння] Данила лише Острогом, Дубною і Волинським Заславом, але марно, оскільки Казимир зібрав сильне військо поблизу Вайхзеля [Weichsel] і, розбивши татар біля Любліна, які втратили [понад] 6 000 чоловік, примусив [їх] тікати. 1352 р., коли майже всі литовські князі виступили [разом], щоб помститися за завдані [їм] 1351 р польським королем Казимиром і мадярським королем Людвігом поразки, Ольгерд із багаточисельним військом татар спустошив усе не-литовське Поділля^f й поділив із ними трофеї.

Перш ніж, *смертю Ольгерда* (1381 р.) завершити цей параграф, ми повинні ще розповісти про дуже важливі для історії України та *для загальної релігійної ситуації в Російській Польщі* обставини, а саме: про

його подвійний шлюб. Його перша дружина була принцесою і єдиною спадкоємицею з Вітебська, росіянку за походженням і грецького віросповідання, усі діти якої виховувалися в східно-грецькій вірі; але саме тому через підступи польсько-католицьких королів й обернених тим часом у своїй більшості в католицьку віру литовців вони були відсторонені від великокнязівського престолу у Вільно і [разом] з помірно налаштованими частинами земель, як васали Великих князів, були відкинута Литвою. Серед цих синів старшим був Володимир Ольгердович, від якого походять князі Слуцькі, від меншого – Костянтина – пішли Чарторийські, від наймолодшого – Федора – ведеться рід Сангушко. Друга дружина Ольгерда, Марія, княжна Тверська, народила йому серед шести синів, які спочатку виховувалися у язичництві, *Ягайла* [Iagiel], котрий в наступні часи під ім'ям Владислава володарював над поляками і 1386 р. прийняв християнську віру. За таких же обставин його брати-язичники теж охрестилися [й прийняли інші імена], а саме: Скиргайло [Скригайло] [став] Казимиром, Свидригайло – Болеславом, Корибут – Дмитром і т.д. А в брата Ольгерда і його щиросердного друга Кейстута та його дружини Бирути з Жемайтії було семеро дітей; серед яких [вони] привели *Вітовта*, котрий 1386 р. був охрещений Олександром. Його братів називали Патрик, Сигиздав, або Зигмунд і т.д.

§3. Ягайло й потім Вітовт, Великий князь Литовський і Верховний правитель України. Володимир Ольгердович, васал, удільний князь Київський (1381–1394).

Після смерті Ольгерда Литва деякий час була неспокоїною. Сини Ольгерда й Кейстута отримали, правда, свої частки [спадку] завдяки останнім розпорядженням своїх батьків; так, наприклад, Київ і Україна отримали свого правителя в особі *Володимира Ольгердовича*, Патрику Кейстутовичу був наданий Брянськ, а Сигизмундові Кейстутовичу – Стародуб. Однак інтереси сторін [були] настільки протилежними, що перехресчувалися й не дозволяли очікувати тривалого миру. Спочатку була сварка між Ягайлом – як Великим князем – і Кейстутом у Жемайтії, доки останній [Кейстут] не був убитий в Крево 1382 р. 1386 р. *Ягайло* став одночасно *королем у Польщі*; при цьому й Володимир Ольгердович був у Кракові. Наступного, 1387 р., він об'явився також у Вільні й був причетний до тамтешнього навернення литовців до католицької віри. Тут, на жаль, була покладена *підстава для релігійних переслідувань*, донині невідо-

мих серед терплячих до язичництва литовців: відповідно до закону, усі змішані шлюби між католиками й східними християнами були заборонені, оскільки останні не хотіли бути поблажливими до віри перших⁸. Після цього закону нащадки Гедиміна грецького віросповідання могли б передбачити, що за правління Ягайла та його нащадків із ними завжди будуть поводитися лише як зі зведеними братами. Однак Ягайло помилився у тім, що він зробив Скиргайла можновладним Великим князем у Вільні, тому що той з дитинства виховувався серед руських і віддавав набагато більшу перевагу їхній вірі, ніж римській. Через те трапилося, що Володимир Ольгердович із чималеньким військом приєднався до Скиргайла й Ягайла, коли 1390 р. мова зайшла про те, [щоб] утвердити владу Скиргайла проти Вітовта й обложити Гродно.

Однак коли литовці самі стали незадоволені жорстокістю Скиргайла і [коли] Вітовта не так легко виявилось перемогти, *Ягайло* змінив свою систему. У 1390 р. він сам прибув до Вільно, відсторонив *Скиргайла* від великокнязівського престолу й призначив для нього князівство Київське, котре *він незаслужено відібрав у Володимира Ольгердовича*. І тут він досяг із Вітовтом повної згоди, за якою Скиргайло повинен був задовольнитися Києвом, Троками, Кременцем і [Stosko], а великокнязівським престолом у Вільні поступитися Вітовтові.

Але Скиргайло не зміг відразу ж заволодіти підвладним йому [нині] Києвом, оскільки *Володимир Ольгердович* не міг ні зрозуміти вчинок своїх родичів, ні згодитися [з ним]. Тому Вітовт мусив був зачекати, доки він спершу не домігся миру з підбурюваними Свидригайлом німецькими рицарями: тоді лише 1399 р. наказав він, і негайно, прикликати Володимира Ольгердовича, щоб йому, Вітовтові, як Великому князю Київському, - присягнути на вірність і сплачувати до литовської скарбниці звичний щорічний васальський податок. На цю вимогу Володимир, пам'ятаючи про своє походження, навів докази свого законного права на великокнязівський престол у Вільні — як за лінією свого батька Ольгерда, так і [за лінією] свого брата Ягайла. Вітольд звинуватив його тепер [у тому], начебто він хоче ухилитися від верховної влади Великого князя Литовського, якого він, однак, осуджує лише через неприязнь, оскільки Володимир Ольгердович одного разу воював проти нього зі Скиргайлом і Ягайлом. Тому [1394 р. *Вітовт і Скиргайло силою відібрали Овруч і Житомир*, причому [захоплення Житомира] пояснюється тим, що це [цілком] відповідало попереднім угодам. Усе вже було готове до битви, котра повинна була вирішити, кому володіти самим Києвом — Скиргайлові або Володи-

мирові Ольгердовичу, – коли Ягайло як посередник утрутився через польського посланця і запропонував *компроміс*. Завдяки цьому *Володимир повинен був, дійсно, залишити Київ Скиргайлові*, однак як компенсацію отримав замок Копил [Кору] зі смугою землі – завдовжки й завширшки в 30 миль – межі Німаном і Пьотрковим [Piotrkowitsch], поблизу Слуцька, [межі] Прип'ятю і Дніпром. Тяжко було Володимирові примусити умовити себе на цей невідгідний обмін; він поступився лише Києвом, а Канів, Черкаси, Звенигород, оскільки вони були, напевне, неточно названі в угоді, хотів зберегти [за собою]; тому з цих останніх [міст] його потрібно було витіснити силою.

§4. Скиргайло, князь Київський, убитий. Вітовт, верховний управитель України – до Чорного моря; князі Іван Альгімунтович і Андрій Іванович із роду Г.Ольшанських, його намісники (1394 - 1430).

Невдовзі після того, як *Скиргайло* повернувся зі своїми воїнами після захоплення цих місць, його викликав настоятель Київської Лаври й наступник митрополита Київського, (який у той час обрав місцем своєї резиденції Володимир-Суздальський, а пізніше – Москву), до себе в садибу [Vorwerk] й отруїв його так, що він невдовзі після цього помер у Києві. Це, напевне, могло трапитися лише через особисту помсту настоятеля або завдяки його відданості Володимирові Ольгердовичу, оскільки інші кияни під час його [Скиргайла] похованні в Києво-Печерській Лаврі виявили велику жалобу.

Вітовт оголосив тепер знову *Київське князівство тільки лише Литовським намісництвом*, і призначив *управляти* ним свого вірного помічника [за] колишніми справами – Гольшанського князя *Івана, сина Альгімунта*, брата Міндовга (1396)^h. Дійсно, безстрашний намісник для цих країв був більше ніж необхідним. Тамерлан, уатарів – Темиркутлук, за Стрийковським, це означає «Щасливий Меч», інші його називають Тимурленг [Timurleng], тобто «кульгавий Тимур», Бухарський хан і, напевно, потомок Чингісхана, вірив у своє божественне призначення – відновити колишню велику імперію Чингісхана; він вигнав відомого [на той час] Тохтамиша, хана Волзької Ордиⁱ, і змусив його шукати допомоги у Вітовта. Три брати, його васали і хани Кримської [Krimmischen], Киркільської [Kierkielskischen] і Манкопської [Mankopfischen] ордⁱ, забули весь страх перед литовцями [настільки], що почали тепер збирати в

^h Тимур заволодів Хорезмом. — прим. перекл.

Поділілі щорічні податки. *Вітовт* не міг [тоді] *розпочати сварку з татарами* — ні через цю останню обставину, ні через прохання Тохтамиша. Спочатку він повинен [був] надійно захистити литовців від Свидригайла й інших нападів і підкорити своїй владі Вітебськ, Смоленськ і Казань; [і також] ця надзвичайно смілива і обережна людина відмовилась укладати офіційну угоду з Тохтамишем — законним ханом Золотої Орди, котра раніше від [хана] Батия мала верховну владу над руськими князями⁸. Коли 1396 р. Вітовт міг уже спокійніше перебувати в Смоленську, він послав свого литовського полководця Ольгерда у напрямку Дону, щоб дізнатися про чисельність і розташування татарських орд. На своєму шляху він наштовхнувся на тих трьох вищезгаданих ординських володарів, розбив їх, надіславши до Смоленська звістку про свою перемогу та їхню смерть. Цим [самим] він вдихнув у *Вітовта* стільки мужності, що [той] 1397 року з великим військом посунув через Київ проти *Азова*, доки не досяг *Дону*. За одними відомостями, він узяв із собою дві татарські орди як військовополонених, за іншими — як друзів і союзників. Потім він частину цих [татар] відіслав Ягайлові, який охрестив їх, оселивши частину у Литві біля річки Вага [Waga]; і вони надалі досить успішно використовувалися як вояки; від них походить багато шляхетних литовських родин.

Завдяки цьому успіху й завдяки союзу, вдало укладеному з Московським князем Василем, *здійнялася душа Вітовтова до грандіозного плану — просунутися до Волги й згідно обітниці, [даній] Тохтамишу, на зло Тамерлану, повернути [йому] як ханові Орду на Волзі*. 1399 року він скликав до Києва свої війська, керуючись настановами Тохтамиша, переправився через Псел і Сулу й, нарешті, біля річки Ворскли зустрів полководця Тамерлана *Едигея*. Від нього, [Едигея], через [безумовну] перевагу в силі, *він зазнав повної поразки*; як результат — загинуло багато шляхетних поляків, що брали участь у поході, й багато литовських удільних князів. Один з них, на ім'я Іван Борисович Київський⁹, повинен був, напевне, бути наступником Івана Альгімунтовича у намісництві. А наступником цього Івана Борисовича у намісництві мусив стати, напевне, *Оленько*, князь Слуцький, оскільки він 1408 року очолив киян у Московській війні. Але змальована вище поразка *не мала* ще безпосередньо шкідливих наслідків, оскільки Тамерлан утрутився в Турецьку війну, що завершувалася і отримала широкий розголос завдяки захопленню в полон Баязета (1402 року при Анкарі); а Вітовт із часу свого походу 1397 р. залишив у страху розрізнені загони татар за Дніпром — *й Україна дістала*

спокій. Ми знаходимо Седі [Sedy] (Solton Zeledyn - у Стрийковського) сина Тохтамиша, як помічника Вітовта в Руських війнах: литовець Михайло [Michało], який жив за Сигізмунда, запевняє нас: Очаків на той час був литовською колонією, а в Тамані [Tawan] була литовська митниця під назвою Вітовтова Лазня [Laznia Witoldowa]. Якраз після того він призначив згаданим [вище] ордам ханів на свій розсуд із осілих у Литві татар^m. Коли син Седі [Zeladyns] Керемберден [Keremberden] не захотів лишатися вірним [йому], то Вітовт наданням татарської шапки й яскраво-червоного каптана підніс до ханської гідності відомого Бетсабула [Betsadul], якого татари називали Тохтамишем [Tokatmy]. Після такої перемоги над Керемберденом і після його смерті до Литви приїхав його брат Єремферді [Jeremferden], котрий ухилився від битви [для того], щоб заручитися милістю Вітовта. За допомогою литовців і особливо маршала Радзивілла він і взяв гору над Керемберденом 1419 р. й залишився єдиним татарським ханом і васалом Вітовта.

Згідно з литовським архівним джерелом Довгеллі [Dogiel]ⁿ, старійшини Києва, Черкас, Канєва та ін. у часи Сигізмунда I вважали, що *кордон Литви* здавна [проходив] по Дністру — звідти, де в нього впадає Мурафа [Morawa] і далі аж до його гирла і до Тягині [Tehin]; звідти — до Очакова [Oczakow] і до гирла Дніпра, далі до Тамані [Tawan], де була переправа, половина прибутку від якої належала литовцям, а друга половина перекопським татарам. Від Тамані кордон простягався до Вовчої води [Owczawoda] по Орельші [Orusa] й [Soma] так, як його позначив ще Симєон, каштелян князів Олельковичів [Simeon Olelkowitschische Fürstliche Castellan] із Черкас, на прізвище Свірплов [Swirpłow], за наказом своїх володарів. Ці відомості переконливо підтверджуються [наступною] обставиною: 1415 р. Вітовт на прохання грецького імператора, обложеного в Константинополі Магометом I [Mohamed I], надіслав униз по Дніпру чималу кількість зерна й продовольства, що були завантажені на судна в литовському порту [гавані] Качибей [Kacibej] й доставлені до Константинополя^o. Нарешті, Стрийковський^p запевняє, що крім [згаданих] татар на Дніпрі були також перекопські [татари], два султани й потім відомий Девлет-Гирей [Dewletkierej]; киркільські ж татари [Kirkelskicshen Tataren] перейшли від нього до хана Магомета [Mahomet].

Того ж, 1415 р., *Вітовт* також *перебував у Києві, де він наказав обрати руського митрополита*. Та, однак, саме цей останній — митрополит Київський Петро — обрав собі резиденцію в Москві і Вітовт не хотів допускати того^q, щоб святий Софійський собор у Києві залишався [осиротілим], в

той час, як митрополит із Москви буде збирати церковні податки з Києва. Тоді ще до початку 1415 р. зібралися владики чи єпископи з Полоцька, Чернігова, Луцька, Владимира, Перемишля, Смоленська, Холма і Турова і відіслали єпископа Полоцького Феодосія [Theodosius] до Константинополя з проханням до імператора й патріарха – висвятити його на Київського митрополита. Імператор і патріарх відкинули запропонованого ними кандидата й послали туди як митрополита грека на ім'я Фотій. Та оскільки він менше перебував у Києві, ніж у Греції і свої прибутки разом із багатьма церковними скарбами забирав туди, то єпископи були ним так же мало задоволені, як і Вітовт; і тому перші обрали 15 листопада 1415 року в Новгороді митрополитом Київським болгарина, на ім'я Григорій Цамблак [Kemiwlak]¹. Щоб зробити цей вчинок законним, вони послалися на канон Апостольської Церкви, за яким два чи три єпископи можуть обирати архієпископа і на схожу подію в часи, коли через значні грошові вимоги константинопольців руські єпископи (без затримки) обрали митрополита. Терплячість і чесність (Вітовта) не дозволяють сумніватися в тому, що він у цій справі діяв порядно і вчинив [так], керуючись суто державницькими міркуваннями; наприклад, тим, котрі дорікали йому в дозволі татарам оселятися в Литві та в їхньому збагачуванні, він відповідав, що навіть леви звикають до тих людей, котрі приносять їм їжу, і що з цих татар завдяки хорошому ставленню ще вийдуть порядні литовці. Однак уже його наступники розглядали київську митрополію як уніатську пастку, за [допомогою] якої вони хотіли піймати східних християн - українців. Ходикевич [Chodykiewicz] стверджує: вже Григорія Цамблака Вітовт умовив звернутися з приводу [укладання унії] з листом до Констанцьського собору й навіть поїхати до Рима. Ось так злощасні спустошливі релігійні чвари могли б так рано розпочатися в тих місцях! Як відомо, тоді ж було вирішено – ніколи більше не дозволяти висвячувати Київських митрополитів у Константинополі.

1416 р. Україна зазнала за свого зазвичай доволі хороброго, пильного й удатного володаря ще [й] *іншого відчутного потрясіння*. Тевтонські рицарі, непримиренні, хоча й глибоко принижені 1410 р. під Танненбергом * вороги литовців, віднайшли спосіб об'єднатися в боротьбі проти них із Волзькою ордою, і згодом, у 1416 р., татари під орудою їхнього тодішнього хана Едигея дійшли до Києва, розграбували, спалили й спустошили все місто так, що його мешканці ще в часи Стрийковського не могли оговтатися від цієї руйнації: лише замок не скорився їм [ворогам].

* Тут – *Грюнвальдська битва* – прим. перекл.

Однак, за свідченням Кромера, Едигей невдовзі розкався у своєму зухвалому [вчинку] й, остерігаючись помсти з боку Вітовта та його союзника Єремферді [Jeremferden], надіслав величезну кількість подарунків і почав просити про укладання й закріплення миру.

Оскільки 1417 р. *Вітовт* брав шлюб з Юліаною, дочкою свого Київського намісника Івана Альгімунтовича, то, здається, *він призначив*, можливо, у зв'язку з відставкою князя Слуцького Олелька, *свого* гольшанського *свояка* Андрія Івановича намісником в Україні; й незабаром після того, близько 1422 р., – князем Друцьким. На знаменній зустрічі Ягелла, Вітовта й імператора та мадярського короля Сигізмунда в Луцьку 1429 р. з'явилися також послі Волзької й Перекопської орд; самі хани з'явилися 1430 р. у Вільно, коли старий, слабкий Вітовт забажав там коронуватися королем. Від засмучення, що посланцям, котрі повинні були доставити йому корону, було заборонено проїждати через Польщу, він помер ще в тому ж, 1430 р.

§5. Свидригайло, спочатку Великий князь у Литві, пізніше – лише князь у Києві, Смоленську й Полоцьку. Україна знесилена війнами, її продовжують спустошувати татари (1430 – 1435)

Після смерті Вітовта Олександр, син Володимира і онук Ольгерда, князь Гольшанський, зібрав велику кількість голосів що підтримали [його обрання на] литовський великокнязівський престол; але *Свидригайло підтримав [кандидатуру] Ягайла. Вирішальне значення [для цього рішення] мало католицьке віросповідання й близька спорідненість [Свидригайла з Ягайлом],* попри неспокійний характер і потяг до пиятки першого. Як плату за це поляки вирішили відібрати Поділля, але Свидригайло був настільки мало задоволений цією самовільною оплатою, що пішов війною на Ягайла. Ця *війна* відразу ж набула релігійного, а саме тому доволі кривавого характеру: Холм, Луцьк і Волинь стали ареною обопільних убивств і мук, котрі поляки-католики завдавали волинянам грецького віросповідання, а ті – полякам. Голови взаємнострачених мученицьким чином полонених виставлялися на [кам'яних] мурах міст та на кільках [навколо військових] таборів. Молдавани, напевно, служили у Свидригайла також із релігійних мотивів і за гроші; щоб утримати їх від захоплення Покуття, Ягайло змушений був зробити згубний крок, наслідки якого мали місце тривалий час, і найняти супроти молдаван Буджацьку орду, яка була частиною задніпровських татар. Що більше, Свидригайло нада-

вав перевагу руській вірі, більше зближувався з руськими; і в звичках він недалеко відійшов від їхнього варварства й був їм хорошим приятелем у їхніх пиятиках. Його волинські піддані виявили себе дуже хоробрими [вояками] у боротьбі з поляками; а коли 1432 р. Ягайлові вдалося виставити на противагу йому кандидатуру великого князя в особі Сигізмунда Кейстутовича, то мешканці Смоленська, Полоцька й Києва прийняли його [Свидригайла] із розкритими обіймами; і Федір [Theodor], князь Острозький, вважав за честь для себе – битися за його справу разом із татарськими й валаськими допоміжними загонами. У битві під *Ошмянами* [Osmian] Свидригайло зміг виставити 50000 чоловік. Це були виключно руські війська. Але саме тут його було упень розбито Сигізмундом і, утративши 10000 убитими й 4000 полоненими, [він] мусив рятуватися втечею до Києва, змінюючи дорогою коней. Невдовзі після цього велику групу татар, яка хотіла переїхати на проживання в Поділля, було розсіяно господарем Молдавії Стефаном, який перейшов повністю на бік Ягайла. Тим часом *Свидригайло зібрав сили в Києві* й 1433 р. міг навіть сподіватися на більший успіх. Старий, млявий Ягайло вплутався у війну з пруссаками, а Сигізмунд викликав до себе ненависть звірствами після своїх минулорічних перемог. Свидригайло *рушив на Литву* через Вітебськ, тут він відшукав одну людину, яка назвала себе Київським митрополитом Герасимом (котрого було поставлено або як уніатського архієпископа Київського за допомогою Ягайла й Сигізмунда Кейстутовича, або – як неуніатського архієпископа – пролитовськи налаштованими й відданими Сигізмундові єпископами, принаймні, ще за життя Григорія Цамблака, напевне, на противагу тому) ⁴, і звелів спалити його. Гольшанського ж князя Симеона він наказав утопити. Із Вітебська він [Свидригайло] просунувся далі в Литву й загнав Сигізмунда до густих лісів. Однак *саме тут його покинули найняті ним рейтарі – татари*, чії військове мистецтво й войовничість виправдовували себе лише на рівнинах. Загони литовців, які шастали [всюди], легко знесилювали його руську піхоту в гористій місцевості. Сигізмунд навіть повідомив перекопським татарам про те, що він є зараз законним Великим князем Литовським та другом поляків, після чого *ті [татари] негайно змінили свою позицію, й замість того, щоб захищати землі Київщини й Чернігівщини, жахливо, по-татарськи спустошили їх*. Так раптово Литву й сусідні з нею землі було знекровлено, принижено, спустошено як власними жителями, так і татарами, волохами, ліфляндцями, пруссаками, поляками, подолянами, волинянами й смолянами. 1434 р. дощова погода заважила *Свидригайлові* відвоювати в

багнистому болотяному Поділлі цю землю. У 1435 р. він, разом зі своїм помічником, Казанським ханом, *був розгромлений* біля Брацлавського озера й змушений був поступитися Смоленськом, Полоцьком і Києвом переможцеві – Сигізмундові Кейстутовичу й шукати собі пристанище в Молдові, де він *нас вівці* й був новим прикладом дивної примхливості долі. Попереднє прохання, висловлене Сигізмундом – імператором й королем Угорщини, стосовно його правління у порубіжних литовсько-російських землях, було відкинуто Сигізмундом Кейстутовичем.

§6. Сигізмунд Кейстутович, Великий князь Литовський і верховний правитель України, був убитий 1440 р. через свою жорстокість князем Чарторийським. Характер унії за Ісидора.

І в Україні Сигізмунд Кейстутович під час свого нетривалого правління в 1435-1440 рр. викликав до себе велику ненависть. Пихатий завдяки своїм успіхам й завдяки підкоренню сусідніх із Литвою російських земель, він поширив тепер свою зажерливість і на Слуцьк і Копил [Кору], та під приводом того, що начебто Олелько, тобто Олександр - син Володимира, колишнього Київського князя, який нині володів Слуцьком й Копилем, підтримував із чабаном у Молдові Свидригайлом таємну угоду, ув'язнив Олелька в Кернові [Кієпов], а його дружину здвома синами, Симеоном і Михайлом – [кинув] до в'язниці в Учані [Усіана]. Крім того, не менше [обурення] він викликав своїм сприянням тому, що Ісидор, росіянин за походженням, колишній монах і настоятель у монастирі *Св. Дмитра* в Константинополі, після свого повернення з *Базеля*, де він *трудився на користь Унії*, 1437 р. зміг стати наступником Григорія Цамблака на митрополичій кафедрі в Києві. Як митрополит, він [Сигізмунд Кейстутович] послав його на Церковний собор до *Феррари* й *Флоренції*, де він з'явився із сотнею вершників, на велику радість папи Євгенія IV і разом із іншими константинопольськими священослужителями, й особливо із Нікейським архієпископом Віссаріоном [Wetssarion], 1439 р., як митрополит Київський й всієї Русі своїм підписом блискуче допоміг створити *ілюзію відомого Союзу Церков*^а. Після цього він із *Флоренції* разом із Віссаріоном вирушив до Константинополя і там дуже зле був прийнятий [і] священослужителями, усім серцем непримиренно ворожими до унії, і простими греками. Так, повертаючись через *Снядець* [Sandetz] до Києва, він зіткнувся з новою ситуацією – його покровителя, *Сигізмунда Кейстутовича*, 1440 р. було *вбито* як тирана у результаті змови князя

Чарторийського та одного родича Слуцького князя Олелька, за участі уродженця Києва Скобейка. Як *чернь*, так і *знатні люди не бажали нічого знати про рішення Церковного Собору* й про нову літургію, а нижче духовенство не вірило, що Ісидор може що-небудь заронити у їхні душі; на що Ісидор не міг нічого заперечити. Ще менше він міг зробити. Тепер він хотів спробувати щастя у інших владик і поїхав далі, аж до Москви, але був заарештований тамтешнім Великим князем Василем і позбавлений усіх його багатств, (які він, можливо, хотів використати для хабарів). Однак він віднайшов спосіб утекти [звідти] й дістатися до Рима, *де він деякий час був тягарем апостольському казначейству.*

(Далі буде)

(Пер. з німецької Ю.О.Голубкіна та Л.М.Назаренко за участю М.Г.Зубкова, Д.М.Чорного та В.В.Кравченка)

ЛІТЕРАТУРА:

а) Можна було б підпасти спокусі й припустити, що в часи монгольських спустошливих воєн за Чингисхана в Азії також черкаси [circassie] й грузини [georgianer], чия країна була [розташована] біля південних кордонів монгольської держави (у тих краях), прибули сюди або як військовополонені, або як біженці – і стали засновниками Черкас. Так можна пояснити, чому українці красивіші й спритніші люди, ніж росіяни. Також можна навести як паралель державу мамлюків у Єгипті. Так можна, справді, надто далеко зайти, звичайно ж, у своїх припущеннях – разом з паном надвірним радником Шльоцером – згідно з шановним істориком – дослідником, паном надвірним радником Мойзелем (III, С.8). - Однак, 1) [та] обставина, що козаки [могли] раніше називатися черкасами, а не козаками, можливо, здається, впливає з того, що Черкаси були першим місцем проживання тих мародерів, котрих лише тільки 1516 р. почали йменувати козаками. 2) [та] обставина, що головне місце [місто] донських козаків називається Черкаськ, дозволяє добре пояснити, що донські козаки, як буде доведено нижче, походять від українських-черкаських козаків.

в) Мені пощастило, [що я] зміг використати [праці] з історії Литви цих чудових класичних літописців у варшавському виданні, в 2-му томі «Збірника польських літописів» (1766) – з ласки вченого придворного повіреного [Hrn. hofagenten] фон Екеля [Jekell], (упорядника викладу; Відень, 1795).

с) *Beg Naruczewicz in der Tauryka*, р. 84.

д) Стрийковський запевняє, [шо]однозначну розповідь про цей похід можна знайти в Литовських аналах. [Було б непогано], якби він також знав, що російські літописи та інші письменники, аждо Герберштейна, про це не згадують.

е) За : Nieaiecri в статті :Fürsten von Ostrog

f) Strykowski: s.398

g) Strykowski, S.446

h) *Synopsis Kioviensis*. Petersb. 1762, S. 1851. Книга написана російською мовою й називається: Синопис або Короткий опис від різних літописців. Тохтамиш – хан Золотої Орди; до 1388р.

i) Strykowski, S. 475.

k) *Naruszewicz. Tauryka*, S. 87.

й) Strykowski, S. 480.

m) *Dabant Iithvani Prinipes Tartaris suis subditos ex Iithvania Tartaros*.

n) *B: Limitibus Regni Pol. & M. Ducatus Lithv.* S. 61.

о) Strykowski, S. 514.

р) Сторінка 534.

g) *Synopsis*. S.185.

l) *Clementis Chodkiewicz dissertationes criticae de A.Episcopatu Kijowiehsi & Halieciensi 1770 fd. ad a. 1415*.

s) Stryk ad.a.1422 згадує про такого собі Андрія Івановича, князя Київського (р.520), дочка якого Софія стала четвертою дружиною Ягелло.

t) Ходикевич уважав Грегора людиною, що прагнула до запровадження Унії, й тому перебував у зневазі в росіян, а Герасима, навпаки, – опальним архієпископом: правда в цьому випадку Свидригайло, котрий сповідував грецьку віру, не наказав би його спалити.

u) *Gratiani/ Vita Commendonss? Lib. 2, cap. 15*.

КОМЕНТАР

Гедимін, Гедимінас (? – 1341) – Великий князь Литовський в 1316 – 1341 рр., що перший почав називати себе «Королем литовців і руських».

Ляницкоронський Предислав (Предслав) – (?–1531 р.) походив з польського шляхетського роду, староста хмельницький, один з організаторів прикордонної служби з козаків. Учасник походів на Білгород (1516 р.) та Очаків (1528 р.).

Дашкевич Остафій (? – 1535) – походив з боярського роду Київщини, учасник повстання М. Глинського, згодом староста канівський і черкась-

кий (1514 р.); намагався організувати постійну прикордонну службу з козаків, проект якої 1533 р. був схвалений сеймом, але не дістав матеріальної допомоги уряду.

Стефан Баторій (1533 р. –1586 р.)— король Польщі з 1576 р., перед тим у 1571 - 1576 рр. — семиградський князь.

Мазепа І.С. (1644 –1709) – гетьман України 1687 –1708 рр.

Карл XII (1682 – 1718) – шведський король з 1697 р.

Данило Апостол (1654–1734) – український гетьман 1727–1734 рр.

Лев – мова йде або про князя, вигнаного Гедиміном з в Луцьку, що загинув під час битви руського війська з литовцями на р. Ірпінь; або про сина чи онука Данила Романовича Галицького.

Станіслав - деякі історики вважають його останнім Київським князем, що зазнав поразки на р. Ірпінь від Гедиміна; інші заперечують достовірність згадок у джерелах про нього.

Олег – переяславський князь на поч. XIV ст.; загинув в битві на р. Ірпінь.

Роман – більшість істориків вважають малоімовірним існування в Брянську князя під таким ім'ям на початку XIV ст. Достовірні відомості про двох брянських князів на ім'я Роман датуються 1260 –1280 та 1370 – 1401 рр.

Стрийковський Матвій (бл. 1547 – 1582) – польський історик і поет. Закінчив Краківську академію (1570), служив у війську, пізніше перебував на дипломатичній службі. Автор «Хроніки Польської, Литовської, Жмудської і всієї Русі» (доведена до 1572 р., надрукована вперше 1582 р. у Кенігсбергу).

Міндовг, Міндаугас (? – 1263) – великий князь Литовський з кінця 1230-х до 1263 рр., об'єднав під своєю владою більшість литовських земель.

Дмитро Михайлович (? – 1325 р.) – тверський князь, одружений з донькою Гедиміна Марією 1320 р.

Владислав I Локетек (1260 –1261–1333) – польський король (1320 - 1333) з династії Пястів. З 1275 р. - князь Брест-Куявський.

Ольгерд, Альгірдас (бл. 1296 –1377) – великий князь Литовський у 1345 -1377 рр. Правив разом з своїм молодшим братом Кейстутом. Вів боротьбу проти Тевтонського ордену і Золотої Орди, у 1363 р. розгромив татарське військо біля Синіх Вод.

Кейстут, Кестутіс (1297 – 1382) – князь Тракайський (Трокський) і Жемайтійський, син Гедиміна. З 1345 р. фактично правив разом з своїм

старшим братом, великим князем Литовським Ольгердом. Відіграв значну роль у боротьбі проти Тевтонського ордену, а також у загарбанні українських земель. 1381 р. повстав проти сина Ольгерда Ягайла, який в цей час зблизився з Тевтонським орденом, але був захоплений у полон і за наказом Ягайла вбитий.

Явнут, православне ім'я Іван (?–1366) – один з синів Гедиміна, князь Заславський (Волинь).

Коріят, (православне ім'я Михайло (?–1358)– литовський князь, один з синів Гедиміна (від третьої дружини, руської княжни Єви). Після смерті Гедиміна (1341) одержав Чорну Русь з її політичним центром – Новгородком.

Кутлубах, Качибей, Дмитрій (Кутлубуга, Хаджибей, Дмитрій) - татарські князі, за визначенням Литовського літопису – «отчичи і дедичі Подольської землі», розбиті Ольгердом під Синіми водами.

Михайло Литвин, Міхалон Литвин – псевдонім історика Михайла Тишкевича, литовського посла до Криму в першій пол. XVI ст., автора записок «Про звичаї татар, литовців і московитів», написаних бл. 1550 р.

Дмитро Семечка - Дмитро Іванович Донської (1350–1389) – великий князь володимирський і московський з 1359 р. У 1368 та 1370 відбив напади на Москву Великого кн. Литовського Ольгерда. В 1380 р. на Куликовському полі розбив військо Мамайя.

Мамай (?-1380) – татарський темник у 1357 – 1361 рр., намагався стати фактичним правителем Золотої Орди.

Любарт, православне ім'я Дмитрій (? – 1384) – литовський князь, молодший син Гедиміна. Після смерті Юрія II бояри проголосили Любарта Галицько-Волинським князем (1341).

Острозький Данило (Данко) (р.н. і смерті невід.) – князь Острозький у першій половині XIV ст., один з нащадків Данила Романовича Галицького, активний учасник повстання волинських та литовських феодалів 1341 р. проти польського короля Казиміра III Великого.

Казимір III Великий (1310 –1370) – польський король з 1333 р., останній з роду Пястів. Розпочав експансію Польщі на українській землі після смерті Юрія II у 1340 р. Через опір бояр змушений був відступити, але 1349 р. зайняв Галичину і Західну Волинь. Закріпив володіння над ними в ході війни з Литвою.

Марія – першою дружиною Ольгерда була кн. Марія Ярославівна Вітебська.

Володимир Ольгердович – перший київський князь з династії Геди-

міновичів 1362–1394; визнавав залежність від татарського хана. Позбавлений влади Вітовтом.

Костянтин Ольгердович – (? – до 1399 р.) – один з тринадцяти синів князя Ольгерда, князь Чернігівський; від його сина Василя Костянтиновича (згадується 1393 р.) ведуть родовід князі Чарторийські.

Федір Ольгердович – один з тринадцяти синів князя Ольгерда, князь Ратненський, згадується в історичних джерелах у 1387 – 1394 рр.

Ягайло, Йогайла, Ягелло (бл. 1350–1434) – великий князь Литовський (1377 - 1392, з перервами), король польський під іменем Владислав II Ягайло (з 1386 р.), родоначальник династії Ягеллонів. Син Ольгерда. Вів у Великому князівстві Литовському боротьбу за владу із своїм дядьком Кейстутом, яка закінчилася вбивством останнього (1382).

Скиргайло Іван (? – 1397) – один з тринадцяти синів Великого князя Литовського Ольгерда, володів з 1387 р. Мінськом, Полоцьком, Бобруйськом і деякими іншими землями в Білорусі та Литві. Призначений Ягайлом намісником Литви з титулом Великого князя; мав резиденцію в Троках. З 1392 р. – князь Київський.

Свидригайло (?–1452) – Великий князь Литовський у 1430–1432 рр. Певний час зберігав владу на українських землях з титулом Великого князя, але після 1438 р. володів Волинню та Східним Поділлям.

Корибут – Дмитро Ольгердович – (?–1404) – князь Новгород-Сіверський; був одружений з княгинею Анастасією Олегівною Рязанською. Один з восьми синів Ольгерда Гедиміновича та княгині Юліани Олександрівни Тверської.

Вітовт (1350 – 1430) – Великий князь Литовський 1392 – 1430 рр., спочатку відстоював незалежність Литви від Польщі; вів боротьбу з удільними князями, спрямовану на централізацію держави. Після поразки від татар на р. Ворскла 1399 і перемоги над німецькими лицарями під Грюнвальдом 1410 р. підписав у 1413 р. Горodelьську унію з Польщею, що викликала опозицію з боку української і білоруської шляхти, лідером якої став Свидригайло.

Сигізмунд Кейстутович, **Жигімантас Кястутович** (біля 1365 – 1440) – великий князь Литовський з 1432 р. Після смерті батька у 1382 – 1384 рр. ув'язнений Ягайлом. Діяв спільно з братом Вітовтом проти Ягайла у боротьбі за престол. З 1398 р. правив в Новоградській та Стародубі. Вів активну боротьбу з Свидригайлом, у 1434 р. зрівняв у правах католиків і православних.

Іван Альгімунтович (Ольгімантович, Борисович Київський) – (? – 1401)

Іван Ольгимунтович Гольшанський, київський намісник 1396 – 1397 рр., син Ольгимунта - Бориса, князя Гольшанського, київського намісника у 20-х рр. XIV ст.

Андрій Іванович – князь Гольшанський, помер до 1426 р. Син Івана Ольгимунтовича Гольшанського, київського намісника 1396 – 1397 рр. та Агрипини, дочки смоленського князя Святослава.

Тамерлан або Темиркутлу, Тимурленг, Тимур (1336–1405) – середньоазіатський державний діяч, полководець, емір. Об'єднав у 1370 - 1390-х рр. під своєю владою Середню Азію. Під час походів 1389, 1391, 1394 – 1395 рр. розбив Золоту Орду.

Тохтамиш (? – 1406) – хан Золотої Орди з 1380 р., нащадок хана Джучі.

Батий, Бату, Саїн-хан (1208 – 1255) – монгольський хан, син Джучі, онук Чінгісхана; очолював похід 1237–1243 рр. в Європу.

Василій - Василь І Дмитрович (1371–1425) – великий князь Московський з 1389 р., старший син Дмитра Донського. 1392 р. уклав союз з Великим князівством Литовським для спільної боротьби проти Золотої Орди.

Едігей (Ідігу, Ідику) (1352–1419) - емір Білої Орди, з 1396 р. самостійний правитель міжиріччя Волги та Яїку, засновник Ногайської Орди. 1399 р. розбив на р. Ворсклі об'єднане військо Литовського князя Вітовта і Тохтамиша. Фактичний правитель Золотої Орди 1399 – 1412 рр.

Олелько (Олександр) Володимирович (? – 1455) – онук Ольгерда, удільний київський князь 1440 - 1455 рр.

Баязет I (1354 або 1360 – 1403) – турецький султан з династії Османів у 1389 - 1402 рр. Під його проводом турецькі війська захопили великі території на Балканському півострові. У 1394 – 1401 рр. піддав блокаді Константинополь. Розбитий Тимуром у битві біля Анкари 1402 р.

Радзивіл – йдеться про представника князівського роду Великого князівства Литовського. Протягом XIV–XVIII ст.ст. Радзивіли посідали найважливіші державно-адміністративні і військові посади в державі. Першим історично достовірним представником роду вважається Микола Радзивіл (помер у 1477 р.).

Григорій Цамблак (? - 1419) - племінник московського митрополита Кипріяна, поставлений 1415 р. Вітовтом київсько-литовським митрополитом всупереч волі царгородського патріарха Євтимія.

Ізяслав Мстиславович (1097 – 1154) – князь Володимиро-Волинський з 1134, Переяславський з 1143, великий князь Київський 1146 –

1154 рр. Вів тривалу боротьбу за Київ з Юрієм Довгоруким та Ольговичами. У 1147 р. поставив київським митрополітом монаха з Смоленська Климента (Клима Смолятича).

Юліана (? – 1448) – дочка Івана Ольгимунтовича Гольшанського та Агрипини Святославівни Смоленської. Була дружиною кн. Івана Карачовського та великого князя Литовського Вітовта.

Сигізмунд I, Жигмонд (1368 – 1437) – угорський король 1387 – 1437, імператор Священної Римської імперії 1410 – 1437 рр., чеський король 1419 – 1421 та 1436 – 1437 рр.

Стефан III Великий (? – 1504) – молдавський господар з 1457 р.

Герасим – київський митрополит 1431 – 1436 рр., брав участь у змові проти Свидригайла з метою передати Смоленськ Сигізмунду; спалений на вогнищі.

Ісидор (? – біля 1462) – митрополит усієї Русі з 1437, під час Флорентійського собору активно захищав унію між католицькою і православною церквами. 1441 р. виїхав до Італії, протягом короткого часу – Константинопольський патріарх.

Віссаріон – Віссаріон – Нікейський (1403 – 1472) – архієпископ Нікейський з 1437 р., активний прихильник унії між католицькою та православною церквами з метою організації спільної боротьби проти турок, учасник Флорентійського собору.

Д.М. Чорний